

ANORGANIKUS DEMOGRÁFIAI ROBBANÁS, LÉTBIZONYTALANSÁG, ÖKOLÓGIAI KATASZTRÓFÁK... MI KELL MÉG EGYÉB A GLOBÁLIS MIGRÁCIÓHOZ ?

Süli-Zakar István¹

¹*Debreceni Egyetem, Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék,
4032 Debrecen, Egyetem tér 1.*

E-mail: suli-zakar.istvan@science.unideb.hu

BEVEZETÉS

Évtizedek óta tanítom az egyetemen hallgatóimnak a Föld népességföldrajzát, demográfiáját, s 1990 óta a világ geopolitikáját. Sok afrikai és közel-keleti utazásom során szembesültem az európai ember által elképzelhetetlen nyomorral, kiszolgáltatottsággal és az ökológiai katasztrófák szívbemarkoló következményeivel. A szemeszterek utolsó óráin sok év óta elmondom hallgatóimnak, hogy bármikor megérkezhet az az „utolsó csepp”, amely után a gátak elszakadnak, s hatalmas emberáradat indulhat a kilátástalanságból a remélt biztonságos és gazdag élet felé. A geopolitikai gátakat-gátdiktatúrákat az elmúlt években a demokráciaexport, és az ún. arab tavasz hullámai elsodorták. A véreskező diktatúrák helyébe szétzilált, szétesett országok léptek, amelyek nem hogy útját állhatnák az újkori népvándorlásnak, hanem a zavaros helyzetet kihasználva olyan szervezetek is felvirágozhattak, amelyek önös érdekből erősítik a migrációt, s kihasználják a kiszolgáltatott embermilliók nyomorúságát. A folyamat 2015-ben elindult, jövője kiszámíthatatlan.

Meggyőződésem, hogy a mostani ún. migránsválság ennek a bonyolult, összetett és világméretű jelenség együttesnek csak egy piciny darabkája, mondhatni csak a jéghegy csúcsa. Azért nevezzük globális migrációnak, mert ez a napjainkban elkezdődött új típusú népvándorlás különbözik minden eddigitől, a középkori, vagy a 19-20. századi népvándorlásoktól, sőt különbözik az elmúlt évtizedekben lejátszódott migrációktól is, (így Anglia-volt gyarmatok, Franciaország-volt gyarmatok, törökök-Németország) általában tehát a bipoláris jellegű népvándorlásoktól is. Ez egy globális jelenség, amely döntően a gazdag országok (földrészek) és szegény országok (szegény földrészek) között a posztmodern kor körülményei közepette, az informatika és a posztindusztriális világ adta lehetőségek felhasználásával zajlik. Angela Merkelnek a szíriai menekültek feltétlen befogadásáról elmondott szavai és a vele készített szelfik „pillanatok” alatt eljutottak a Szíria körüli menekülttáborokba, s indították meg az emberek százezreit. Ugyanakkor ezek a szavak Törökországban azonnal megalapoztak egy szíriai útlevelet hamisító iparágat. Az útra kelt migránsok sebtében gyártott tájékoztató anyagokat kaptak kézhez, s az úton gps-ek alapján tájékoztódtak.

A globális migráció szempontjából három célterület jelölhető ki. Az egyik az É-amerikai gazdag országok (USA, Kanada), a másik a Csendes-óceán Ny-i partjainál fekvő fejlett országok (Ausztrália, Új-Zéland, Japán, Szingapúr, Dél-Korea) a harmadik célterületet pedig a gazdag Ny-európai országok jelentik. Az USA és Ausztrália az elmúlt évtizedekben eredményes migrációs politikát dolgoztak ki, és igen hatékony védekezést valósítottak meg. Ezzel szemben a nyugat-európai országokat lényegében felkészületlenül érte 2015-ben a kirobbanó globális migráció. Az EU korábbi intézkedései (Dublini egyezmények, Schengeni határvédelem) csődöt mondtak, s a 28 ország képtelennek mutatkozott közös fellépésre. Az

eredmény: 2015-ben egymilliónál több menekült és illegális bevándorló érkezett a leggazdagabb európai országokba.

A gazdag Európa migráns hinterlandját elsősorban a Banglades-től Törökorszáig terjedő dél-ázsiai terület és az afrikai kontinens jelenti. Ezen a területen él a hét milliárd főt meghaladó emberiség csaknem fele: kb. 3,2 milliárd fő. A legnépesebb ország India 1,3 milliárd fős lakossága a mostani migrációs válságban lényegében még nem vesz részt, igaz az elmúlt 50-60 évben Nagy-Britanniába, Kanadába és az USA-ba milliók migráltak az indiai-szubkontinenstől. Ugyanakkor a háború sújtotta Szíria és Irak mellett a legfőbb kibocsátó Ázsiából napjainkban Afganisztán, Banglades és Pakisztán, s ők döntően az ún. balkáni útvonalon érkeznek. A mediterrán útvonalon főleg Afrika migránsai jönnek (elsősorban Eritrea, Szudán, Szomália, Etiópia stb. területéről). Ebben az írásban a nyugat-európai célterület migrációs hinterlandját értékelem demográfiai, geopolitikai és ökológiai szempontok alapján.

Népességnövekedés

Az emberiség története során az eltartóképesség alapvetően befolyásolta a népesség számát. Az eltartóképesség relatív fogalom, s újítások és innovációk révén egy adott terület eltartóképessége viszonylag rövid időn belül is jelentősen megváltozhat. Az őskor hosszú időszakában a gyűjtögető, halászó-vadászó (rég elnevezéssel a vadság állapotában élő) népesség száma nem tudta meghaladni az 5 millió főt. A neolitikumban az agrárforradalom révén viszont megindult a népességnövekedés. Az újkőkorban az emberiség „feltalálta” a növénytermesztést és az állattenyésztést, s ezzel jelentős mértékben visszaszorította a korábban gyakran visszajáró éhínségeket. Az újkőkor (a barbárság) korában a népesség előbb 3, majd 2 ezer esztendő alatt megkétszereződött, s a szakadatlan migráció eredményeként szétterjedt a Földön. A potamikus (folyómenti öntöző) civilizációk kialakulásával létrejöttek Földünkön az első nagy népességtömörülések, s a népesség számának megkétszereződéséhez ezer esztendő is elégséges lett. Jézus Krisztus megszületésekor az emberiség száma –a különböző becslések közepértékét véve alapul - már elérte a 150-160 millió főt, de a magyar honfoglalás idejére pedig már meghaladta a 300 millió főt. Ez a létszám az ipari forradalom kezdetére, a XVIII. század közepére ismét megkétszereződött (SÁRFALVI B.-BERNEK, 1999).

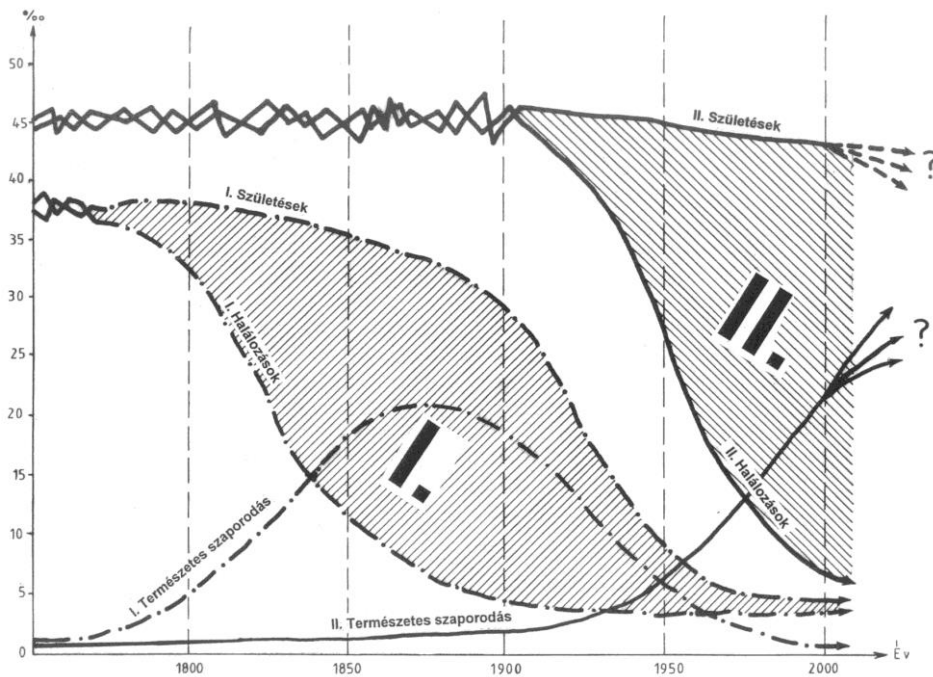
A népességszám robbanásszerű emelkedését az ipari forradalom tette lehetővé (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos> - 2016.február 11.). A gazdaság meginduló gyors fejlődésével párhuzamosan az egyéb földrajzi létformák is jelentős változáson mentek át. A mezőgazdaságban egyre több gépet alkalmaztak és ennek következményeként egyre nagyobb munkaerő szabadult fel a mezőgazdaságból, akiket a robbanásszerűen fejlődő iparvárosok, bányavidékek szívtak fel. Az ipari forradalom következtében az élelmiszertermelés és élelmiszerellátás látványosan fejlődött, az urbanizáció következtében lényegesen javultak a lakáskörülmények, s az ipari forradalomhoz köthetően

soha nem látott mértékben növekedett az egészségügyi ellátás. Az új gyógyászati eljárások, a bevezetett oltások megszüntették a korábban hatalmas pusztításokat okozó járványokat, s jelentősen csökkent a gyermekhalandóság. Javultak az életfeltételek, emelkedett a közoktatás, látványosan nőtt a közlekedés színvonala. Mindezek jelentősen csökkentették a halálozások számát, amely így „elszakadt” a születések számától, s a köztük lévő különbség, azaz a természetes szaporodás egyre jelentősebb lett. Ezzel kezdetét vette a demográfiai robbanás (PROBÁLD, 2003).

Organikus és anorganikus demográfiai robbanás

A fejlett országokban megkezdődött demográfiai robbanás hatására 1700-1850 között, tehát 150 év alatt 600 millióról 1,2 milliárdra nőtt a népesség száma. Ez tehát 150 éves időszakot jelentett, de a következő népességszám megkétszereződéséhez (1850-1950 között) már csak 100 év kellett. A 20. században új jelenségként nemcsak az ún. nyugati civilizációban, hanem a gyarmati, félgyarmati országokban, tehát a fejlődő világban is megkezdődött a demográfiai robbanás elsősorban a volt gyarmatosító országok és a nemzetközi segélyszervezetek beavatkozása révén. Ennek eredményeként a 20. század második felében 40 év sem kellett ahhoz, hogy a Föld népességének száma 2,5 milliárdról 5,3 milliárd főre növekedjen (<https://data.worldbank.org/data/reports> - 2016.február 11.). Ebben az időszakban a fejlett országok többségében már látványosan csökkent a népességszaporodás, de a fejlődő világ államai – köztük Kína és India – vitték igazán diadalra a demográfiai robbanást. Egyetlen generáció életében megháromszorozódott bolygónk népessége (SÁRFALVI, 1995).

Az előrejelzések szerint a következő népességszám megkétszereződéséhez ismét egy hosszabb időszakra, kb. 80-100 évre lesz szükség. A demográfiai robbanás tehát a 20. század végére vesztett erejéből, azonban nem mindenhol (LIVI-BACCI, 1999). Ha összevetjük a fejlett és a fejlődő országok demográfiai helyzetét, azt tapasztaljuk, hogy a fejlett országokban a 20. század elején-közepén mindenhol „lecsengett” a demográfiai robbanás, nem így a fejlődő országokban (1. ábra).

1. ábra: A demográfiai robbanás folyamata
(organikus=I. és anorganikus=II. kifejlődés)

Forrás: Saját szerkesztés

A fejlett országokban az általánossá váló iskolázottság, a műveltségi szint jelentős növekedése, a nők munkába állása, tehát a kétkeresős családmódel kialakulása azt eredményezte, hogy a korábbi egy nőre jutó 10-16 gyermekszülés 3-4-re, majd 1-2-re csökkent. Így a 20. század második felében alacsony szinten újra egymás közelébe került a születések és halálozások száma. A természetes szaporodás tehát igen alacsony szintre esett vissza, illetve nagyon sok országban természetes fogyásra ment át. (Így Magyarországon 1981 óta nem természetes szaporodás, hanem természetes fogyás figyelhető meg.) Ezzel szemben a fejlődő országokban néhány kivételtől eltekintve (Kína, Törökország, Latin-Amerika) semmit sem veszített a demográfiai robbanás üteme. Az ok egyszerű, azok a változások és hatások, amelyek a fejlett országokban a demográfiai robbanás kialakítását eredményezték, ezekben az országokban nem érvényesültek. Különösen nem tapasztalható a női emancipáció előrehaladása, amely véleményem szerint elsősorban közrejátszott a fejlett országokban a demográfiai robbanás megszűnésében. Elmondhatjuk tehát, hogy itt kétfajta demográfiai robbanásról beszélhetünk, egy organikusról és egy anorganikusról.

A fejlett országokban (Nyugat-Európa, Észak-Amerika, Japán, Ausztrália, Új-Zéland, Izrael) a demográfiai robbanás a társadalomban szerves fejlődés eredményeként jött létre, hiszen a demográfiai robbanás elindulásának helyben kialakult társadalmi-gazdasági alapjai voltak.

Majd ugyancsak a társadalmi-gazdasági fejlődés eredményezte a demográfiai robbanás megszűnését. Így tehát ez a demográfiai folyamat organikusnak, a nyugati civilizáció társadalmi-gazdasági változásai eredményének tekinthető. Ezzel szemben a fejlődő világban a volt gyarmatosítók, az ENSZ-WHO és különböző segélyszervezetek egészségügyi segélyprogramjai eredményeként indult be a demográfiai robbanás, tehát egy külső hatásra, amelynek semmi köze nem volt a helyi társadalmi-gazdasági viszonyokhoz. Tehát egy anorganikus úton keletkezett folyamat volt a fejlődő világban létrejött demográfiai robbanás és az országok döntő többségében ma nincsenek meg azok a tényezők, amelyek a demográfiai robbanás lezárulásához szükségesek (NÁNÁSI, 1999). A fejlett világ országainak többsége gyors elöregedéssel és népességfogyással jellemezhető, míg a volt fejlődő világban csak néhány országban, országcsoportban történt ebben a tekintetben változás. Ezen a téren a kínai demográfiai robbanás politikai eszközökkel történt megállítása a legnagyobb jelentőségű. Ugyanakkor egyes térségekben a látványos gazdasági-társadalmi-életszínvonalbeli pozitív változás eredményezte a demográfiai robbanás mérséklődését, illetve megszűnését (pl. Dél-Koreában, Szingapúrban, Törökországban, de ide sorolható a latin-amerikai országok többsége is). Ezek az országok a 20. század második felében még a demográfiai robbanás állapotában voltak, és ezzel magyarázható az, hogy alig több, mint 30 év kellett a népességszám megduplázódásához. Ugyanakkor a 20. század végétől Kelet-Ázsia és Latin-Amerika országai már jórészt kiestek a gyorsan fejlődő népességű országcsoportból, s ezzel magyarázható, hogy a jelenlegi megkettőzési szakasz jóval hosszabb lesz, mint a múlt század végi volt. Ugyanakkor a ma is leggyorsabb népességnövekedést produkáló országok éppen az európai migrációs célterület hinterlandjában (Dél-Ázsiában és Afrikában) helyezkednek el (SÜLI-ZAKAR, 2001).

Vizsgáljuk meg néhány ország népességszám gyarapodását az elmúlt évtizedekben. A fejlődő országok életében fontos dátumnak számít 1960, azaz „Afrika éve”, amikor a legtöbb gyarmat elnyerte függetlenségét. Ez az évszám azért is kedvező arra, hogy kiindulási időpontként szolgáljon, mert a nemzetközi segélyszervezetek egészségügyi támogatásai ekkortól éreztették igazából hatásukat. Összehasonlításként írom ide, hogy 1960-ban Magyarországon 9,98 millió fő élt, 2015-ben pedig 9,89 millió fő, tehát a 55 év alatt a népességszám látszólag nem változott (természetesen a két évszám közötti időszakban Magyarország népessége 10 millió fölé is volt, 1980-ban 10,7 millió fővel tetőződött a népességszám, azonban a mostani érték az 1981 óta tapasztalt természetes fogyás miatt már egy jelentős évi 30-40 ezer fős csökkenés eredménye).

A dél-ázsiai országok közül Indiában 1960-ban 458 millió, 2015-ben pedig már 1,3 milliárd ember élt, Pakisztánban a 45 millióról 188 millióra, Bangladesben a 40 millióról 160 millió főre nőtt a népesség. A régóta háborúskodó Irakban 6 millióról 35 millióra növekedett (a nagy menekülthullám előtt) a népesség száma. Jemenben 1961-ben még csak 5 millió fő élt, 2015-ben viszont már 26 millió. Találkoztam olyan nemzetközi becsléssel, mely szerint ebben a kis sivatagi-hegyi országban 2060-ban többen fognak élni, mint a Föld legnagyobb területű országában Oroszországban (<https://geoba.se> – 2016.február 11.).

A dél-ázsiai és észak- afrikai országokhoz képest is megdöbbentő méretű volt a fekete-afrikai országok népességgyarapodása. 1960-2015 között ezekben az országokban általában ötszörösére növekedett a lakosság száma, s ennek köszönhetően Afrika aránya a világnépességen belül 9%-ról 17%-ra növekedett. Például Tanzániában 10,3 millióról 51,8 millióra, Ugandában 7,3 millióról 37,8 millióra, Kenyában 6,2 millióról 44,9 millió főre növekedett a népesség. Legmagasabb értékeket Elefántcsontpart esetében tapasztaltam, ahol az 1960-as 3,6 millió főről 2014-re 22,2 millió főre, azaz 6,17 szorosára nőtt a népesség száma. Afrika helyzete tehát különösen aggasztó demográfiai szempontból. 1900-ban még alig haladta meg a kontinensen a lakosság száma a 100 millió főt, s 1960-ban a gyarmati felszabadulás évében 279 millió fő élt itt, s egyetemistaként már akkor is azt tanultam, hogy a kontinens túlnépesedett, eltartóképessége nem igen növelhető. Ehhez képest ma már négyszeresénél is többen élnek a kontinensen. Természetesen az 1,2 milliárdnyi ember jelentős részének ma alacsonyabb az egy főre jutó GDP-je, mint 1960-ban volt. A demográfiai becslések alapján 2050-ben Afrikában már 2,4 milliárdnyi ember él, s csak az elkövetkező 20 évben Fekete-Afrikában a mainál 500 millió emberrel többen fognak élni. Ez a növekmény megegyezik az EU mai népességszámával. A 21. században Nigéria lesz a harmadik ország a Földön (amennyiben nem esik szét), melynek népességszáma meghaladja majd az egymilliárd főt.

Napjainkban minden nap kétszázezer fővel növekszik a Föld népességének a száma, s a növekedés döntő része (kb. 180-190 000 fő) Dél-Ázsiára és Afrikára jut, így az itt élő embertömeg a mai 3,2 milliárd főről 2050-re 5 milliárd fő fölé emelkedik (Afrika 2,4, Dél-Ázsia 2,6 milliárd fő). Csaknem elképzelhetetlen az, hogy ezek a riasztó népességbecslések ne teljesüljenek. Olyan változásokra lenne szükség - többek között a műveltségi színvonal jelentős emelkedésére, eredményes felvilágosításra, a fogamzásgátlás elterjedésére, s különösen a nők társadalmi megbecsülésének emelésére, emancipációjuknak kivívására - amelyre ma igen kevés esély mutatkozik. A sok gyermek vállalására többek-között vallási-társadalmi és gazdasági hagyományok és kényszerek készítenek az ázsiaiakat és afrikaiakat. Még a legstabilabb államokban is hiányzik a szociális háló, legtöbb országban ismeretlen a nyugdíj intézménye,

ugyanakkor a gyermekmunka általánosan elterjedt. Alapvető fontosságú, hogy a férfiak társadalmi tekintélyét mindenek előtt az utódok száma határozza meg.

A hosszú távú előrejelzések a világnépesség 10-12 milliárdos tetőzését jósolják, s ekkor a lakosság fele 5-6 milliárd fő már Dél-Ázsiában és Afrikában, tehát Európa migrációs hinterlandjában él. 2050-2060 körül ez a hatalmas népesség már igencsak túllépi a természeti környezet véges eltartóképességét. Ezt követően a demográfiai előrejelzések már lassú csökkenést tételeznek fel. Mindenesetre megállapíthatjuk, hogy a 20. század közepe óta a demográfiai robbanás világunkban a legsúlyosabb feszültségek forrása, s különösen a gyengébben fejlett (szegény) országokban felemészti az erőforrásokat, sajnos anélkül, hogy problémáik megoldásához akárcsak közelíteni tudnánk (SÁRFALVI B.-BERNEK, 1999). A fokozódó túlnépesedés a közeljövőben is alapja lesz számos geopolitikai, társadalmi és gazdasági, valamint környezeti problémának, s kimeríthetetlen forrása a nemzetközi migrációnak.

A létbiztonság hiánya Dél-Ázsiában és Afrikában

A hidegháború és a bipoláris világ megszűnésekor Francis Fukuyama amerikai politológus optimista és igen merész tanulmányt közölt a National Interest folyóirat hasábjain. Véleménye szerint egy idilli, csaknem paradicsomi kor előtt állunk, hiszen a liberális demokrácia globális hegemoniára jutott, s a nyugati fogyasztói kultúra végső győzelmével elérkezett a „történelem vége” (FUKUYAMA, F.1998). Vele szemben többen felléptek, s legerősebb kritikusa Samuel P. Huntington a Foreign Affairs-ben arról cikkezett, hogy a nyugati civilizáció a jövőben sem jut világméretű győzelemre, sőt továbbra is vallási és civilizációs törések mentén reped szét a világ, melyet a civilizációs konfliktusok sora fog jellemezni (HUNTINGTON, 1998).

A két vitázó bővebben könyv formájában is kifejtette nézeteit arról, hogy az emberiség egy utópikus boldog korba érve valóban eljutott a történelem végéhez, illetve, hogy a világ nem halad egy egyetemes civilizáció felé, sőt az egyre inkább szembeforduló civilizációk sűrűsödő összecsapása várható (FUKUYAMA, 1998). A több mint 20 éve tartó vitának ma sincs vége, az azonban elgondolkodtató, hogy 1990 óta évente átlagosan 5 új kisebb-nagyobb fegyveres válság robbant ki Földünkön döntően Dél-Ázsiában és Afrikában. Ez a térség tehát egy valószínű puskaporos hordó. A gyakori válságok kiváltó okainak egyikeként a gyarmati múltat szokták emlegetni. A gyarmati kizsákmányolás megalázó és embertelen jellegén túl fontos jövőbemutató következményekkel járt az is, hogy a gyarmatokon osztozkodó nyugat-európai nagyhatalmak pillanatnyi erőfölénye döntött a kérdéses területek feldarabolásáról. A határok

meghúzásában a politikai alku volt a meghatározó, nem pedig a földrajzi, etnikai vagy vallási helyzet. Így az Oszmán Birodalom szétszabdalásakor Anglia és Franciaország a Közel-Keleten birodalmi érdekeik alapján kreálták meg Irakot, Szíriát, Palesztinát, Jordániát, majd Libanont. Figyelmen kívül hagyták a nyelvi, nemzeti és a vallási megosztást, Moszul korábbi kormányzási regionális szerepkörét, vagy a jelentős létszámú kurd nemzetet, melyet a négy új ország között osztottak szét (BÉKÉSI, 2004).

Afrika felosztásakor a jórészt vonalzóval meghúzott határok sem vették figyelembe az etnikai vagy a földrajzi-történelmi tényeket és előzményeket. Ezek az önkényes határmeghúzások máig hatóan éreztetik negatív hatásait. A függetlenné vált államokban mindennaposak a politikai, törzsi és vallási ellentétek és villongások. Az uralomra jutó közösség általában fegyverrel érvényesíti akaratát, illetve torolja meg korábbi sérelmeit (Rwandában – a korábbi Ruandában - 1994 áprilisa és júniusa között a hutu milíciák 800 000 tuszit gyilkoltak meg az etnikai ellentétek miatt).

1960-at követően a legtöbb térségben országban antidemokratikus, diktatórikus államberendezkedés alakult ki. A véreskező diktátorok évtizedekre bebetonozták hatalmukat: Moamer Kadhafi 1969-2011, Háfez al Aszad 1970-2000, Szaddám Husszein 1979-2003, Hosni Mubarak 1981-2011 között élet és halál urai voltak országaikban. Szaddám Husszein vegyifegyvert is bevetett kurd alattvalóival szemben, vagy Idi Amin Uganda diktátora terrort terjesztette országában az iszlám vallást. Robert Mugabe ugyancsak terrort üldözött el a fehér farmereket Zimbabwéből. Ugyanakkor tapasztalhattuk, hogy ezek a diktátorok, akik a „rendet” véres terrortal biztosították útját állták a globális migrációnak is. A „gát”- azaz rezsimjeik eltüntetése után - a helyükbe lépett „szétesett” államok nemhogy akadályai, de részesei, sőt előidézői is a mostani népvándorlásnak. Az állami korrupció elképzelhetetlen méretű a térségben. Az országok vezetői saját tulajdonuként kezelik országaik erőforrásait, de magántulajdonuként értékesítik az országba érkező külföldi segélyeket is (TAYLOR, 1989).

A törzsi-vallási lázadások, „felszabadító” háborúk, a polgárháborúk állandósultak. Sok függetlenné vált állam szétesett, hadurak uralta „tartományok” egymással civakodó-háborúskodó egyvelégévé vált. Több országban – Szomália, Líbia, Jemen – vagy nincs is központi kormányzat, vagy hatalma csak a terület kicsiny darabkáján érvényesül. A vallási üldöztetés általános (a szudáni polgárháborúnak 3-4 millió döntően keresztény halálos áldozata volt, Nigériában mindennaposak a muszlimok és keresztények közötti összecsapások), a háborús helyzet Afrika és Dél-Ázsia országainak többségében állandósult. A „csúcspontot” a terrorista „államok” létrejötte jelenti: az Iszlám Állam Irak-Szíria területén, a Boko Haram Nigériában, az Al-Shabaab Szomáliában, ahol a féktelen gyilkolászás a napi rutin része lett.

Dél-Ázsiában és Afrikában elmosódtak a rendteremtés, a bűnözés és a háborúskodás, a bűnszervezetek és a magánhadseregekkel rendelkező korrumpált kormányképviselők és a gerillamozgalmak között a határok. Az állami erőszakszervezetek mellett és helyett fontos szerepet kapnak a klánok, a rablóbandák és a hadurak dekoncentrált fegyveres osztagai, magánhadseregei. Az emberi élet veszélyeztetése a térségben állandósult (PAP– TÓTH, 1999). Még a világmédia nagy teret szentel a fejlett országokban elkövetett terrortámadásoknak, s az áldozatoknak, addig a fejletlen államok – gyakran nagyság rendekkel nagyobb – áldozatai esetleg csak egy rövid hír erejéig jutnak el a médiafogyasztókhoz. Így például a korábban is említett 800 ezer tuszi áldozatról a gyilkosságok elkövetéskor Európa vagy Amerika lakói alig értesültek. A nyugati civilizáció igazából a hollywoodi „Hotel Rwanda” című filmből értesülhetett a borzalmak valóságáról, a gyilkosságok méretéről. Bangladesztől az Atlanti-óceánig nagyítóval kell keresni azokat az országokat, térségeket, ahol kielégítő az emberek létbiztonsága. Úgy gondolom nemcsak Szíria, Irak és Afganisztán menekültjei érdemlik ki az üldözötti megkülönböztetést, mert a térségből elmenekülő további százmilliók is jogosan érzik magukat üldözötteknek.

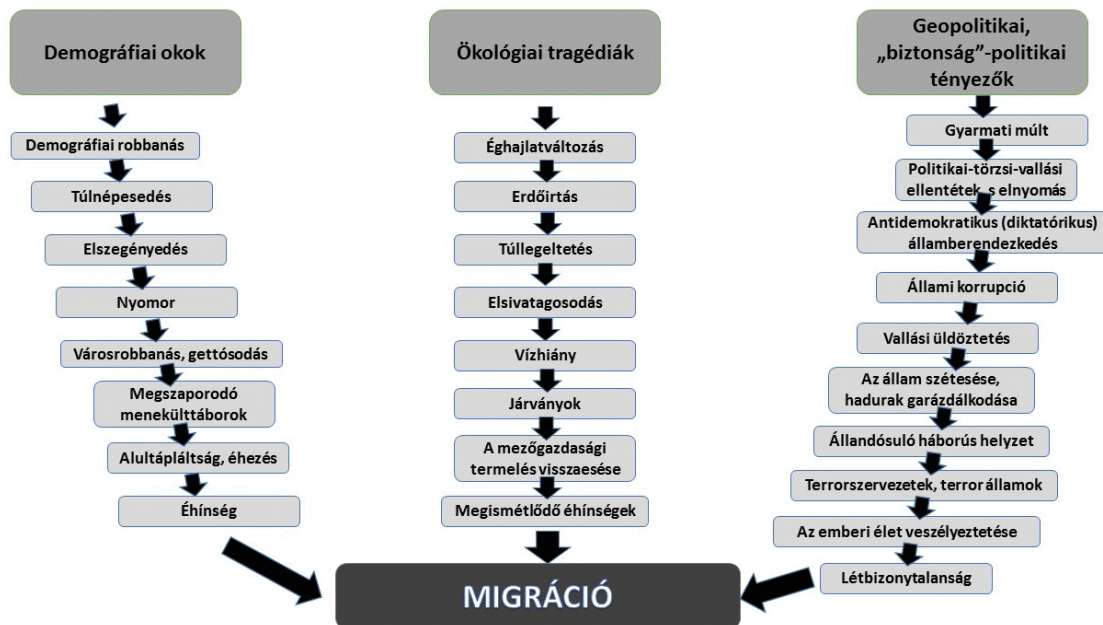
Ökológiai katasztrófák

A világban jelentkező ökológiai-egészségügyi problémák Dél-Ázsiában és Afrikában hatványozottan jelentkeznek. A hagyományos önellátó mezőgazdaság az éghajlatváltozás kedvezőtlen hatásai miatt – beszámítva a népességrobbanás és a politikai létbizonytalanság káros következményeit is – súlyos válságba került. A növénytermesztés és az állattenyésztés a térség első, s csaknem kizárólagos foglalkoztatója. 1960 körül a legtöbb országban a primér ágazat foglalkoztatta az emberek 90%-át, s az egyéb ágazatok azóta sem tudták érdemben munkával ellátni a mezőgazdaság (a falvak) által kilökött százmilliókat. (A kb. 6 milliós Lagosban mindössze 20 000-en dolgoznak az iparban!). Jelentős részük a nagyvárosok szaporodó nyomornegyedeiben, vagy menekülttáborokban vegetál. A fejlődő világ urbanizációs robbanása sem hasonlít az ipari forradalmat követő korábbi városrobbanáshoz. Akkor a gyors ipari fejlődés vonzotta az egykori parasztok millióit a számukra munkát nyújtó városokba, itt azonban az agrártérségek valósággal kilökök a felesleges embertömegeket, akik jobb híján kötnek ki a nagyvárosok nyomornegyedeiben. Ezek a trópusi óriásvárosok népességüket tekintve már elhagyták a klasszikus nagyvárosokat, növekedésük azonban nem tekinthető egészségesnek, inkább rákos burjánzásra hasonlítanak (KERÉNYI, 2003). A trópusi hagyományos önellátó mezőgazdaság úgynevezett „vándorló” földművelést jelent, azaz 4-5

évenként a gyorsan kimerülő talajok miatt az őserdőtől kell égetéses eljárással új termőföldeket elhódítani (SÜLI-ZAKAR, 2001). A gyorsan szaporodó falusi közösségek egyre nagyobb erdőterületek kiirtására kényszerülnek, másrészt az értékes trópusi fák rablógazdálkodásszerű kitermelése következtében is gyorsan fogy az erdőterület, melynek nagyon súlyos ökológiai következményei vannak (BORA-KOROMPAI, 2001). A trópusi hagyományos mezőgazdaság már a 20. század végére elérte eltartóképességének végső határait. Tehát a legnagyobb foglalkoztató, a mezőgazdaság sem képes új munkaerőt felvenni, a jelenlegi művelési szinten csak az elemi reprodukcióra van lehetőség. Egy esetleges modernizálás (gépesítés) társadalmi hatásai kiszámíthatatlanok, de biztosra vehető, hogy további százmilliók városokba özönlését provokálná ki. Az elmúlt évtizedekben, amikor Kelet-Ázsia és Latin-Amerika képes volt fogadni a fejlett országokból kitelepült ipart India-Pakisztán-Banglades kivételével Dél-Ázsia és Afrika kimaradt ebből az iparosodásból. Elsősorban az analfabetizmus és a megfelelő munkakultúra hiánya miatt (BERNEK, 2001).

A fogyó vízkészlet a félsivatagos-sivatagos területek oázisgazdálkodását veszélyezteti. A legújabb szakvélemények szerint elfogytak azok a vízbázisok, amelyre az elmúlt évtizedekben Szaúd-Arábia vagy Irán viszonylag jelentős öntözéses gazdálkodást hozott létre. Ezeken a területeken tehát hamarosan fel kell adni az oázisgazdálkodást, a kimerülő vízbázisok miatt. Ugyancsak végveszélybe került a szavannákon és a félsivatagos területeken folyó legeltető vagy nomadizáló állattenyésztés. Eléggé közismert a Száhel problémája (SÜLI-ZAKAR, 2001). A szakvélemények jelentős része az éghajlatváltozással, illetve a globális felmelegedéssel magyarázza az itteni ökológiai tragédiákat. Valóban egy-egy aszályos év, vagy súlyos aszályos ciklus az állatállomány, sőt az emberek millióinak életét veszélyezteti. Erre figyel fel általában a média. Valójában a Száhel évezredek óta egy félszáraz terület, s a nedves időszak késése vagy rövideje korábban is jelentős pusztítással járt. A valódi probléma azonban inkább társadalmi jellegű. A demográfiai robbanás következtében a gyorsan növekvő népességszámot az állatállomány riasztó méretű bővülése követte, hiszen az állatlétszám nagysága a társadalmi rang alapja. Tehát a sokasodó nemzetségfők, családfők tekintélyük megőrzése érdekében őseikhez hasonlóan mértéktelenül növelik állományukat. Így a gyarapodó nomadizáló közösségek egyre kisebb területre szorulnak vissza, s a növekvő állatlétszám egyre kíméletlenebbül pusztítja a természetes takarmánybázist. Különösen a száraz évszakokban folyik a legelőterületek túllegeltetése. Nem is annyira a legeltetés, hanem az állatok patájának lazító, felszínpusztító tevékenysége a káros. A fellazított felszín a szélerózió áldozatává válik, s terjed az elsivatagosodás. A nagyarányú pusztítás következtében a

növényzet a nedves évszakban sem képes regenerálódni, s így évről-évre a Száhel rovására terjed dél felé a Szahara.

2. ábra: A dél-ázsiai és afrikai migráció társadalomföldrajzi gyökerei
 Forrás: Saját szerkesztés

Dél-Ázsiában és Afrikában - még a félsivatagos területeken is – a nedves évszakokban tekintélyes mennyiségű eső esik. Az édesvíz visszatartása és tárolása azonban szinte sehol sem megoldott. A száraz évszakban általános a vízhiány. Százmilliók szenvednek az ivóvízhiánytól, s a fiatal nők teljes napi feladata, hogy a család számára megszerezzék a napi édesvízadagot. Szélsőséges aszályos időszakban ezrek és ezrek halnak szomjan, vagy költöznek a segélyszervezetek által fűrt kutak köré. Az ilyen kutak körül néhány éven belül tízezres, sőt százezres menekülttáborok jönnek létre. A természeti katasztrófák – a háborús veszélyhelyzet mellett – tehát lökésszerűen növelik a menekülttáborok számát. Különösen Fekete-Afrikában több százezres táborok keletkeztek az ökológiai krízis eredményeként.

Az afrikai, dél-ázsiai országok fiataljai közül viszonylag sokan végeznek európai egyetemeken, ugyanakkor az egyik guineai országban számon tartott orvosok háromnegyede nem az illető országban, hanem főként Nyugat-Európában praktizál. Pedig az itt élő embereket a világ többi részéről már jórészt eltüntetett szörnyű betegségek sora is sújtja. Elterjedt népbetegség ma is a TBC, a trahoma és a paratífusz. A malária évente csak Afrikában 700-800 ezer ember halálát okozza. Az ebola, vagy az AIDS, a HIV-fertőzés terjedésére az európai média is felfigyel, de a szifilisz, a hepatitisz B, C, a lepra, a bőr és nemibetegségek, a különböző bőrparaziták (tetű, bolha, atka, rüh), és az alig ismert egyéb trópusi betegségek pusztításáról

már nem igen vesz tudomást a világ. A menekülttáborokban élő tíz- és százezrek egészségügyi gondozását általában egy-két amerikai, vagy európai önkéntes orvos próbálja ellátni (KERÉNYI, 1995).

ÖSSZEGZÉS

Néhány héttel ezelőtt az egyik televíziós csatorna világpolitikai műsorában egy francia forgatócsoport Gabonban készített riportjára figyeltem fel. A riporternak a főváros, Libreville külvárosában élő 22 éves fiatalember arról beszélt, hogy szüleine bízta feleségét és három gyermekét, s ő Európába indul. Tudomásom szerint Gabonban nyugodt politikai körülmények vannak, a kormány az egész országot ellenőrzése alatt tartja, s mivel elegendő csapadék hull, a szomszédaitól sem kell tartani. A fiatalemberhez azonban eljutott a migráció, mint újdonság (innováció), mint egyfajta lehetőség, tehát ő is vállalkozik a kipróbálására. Valószínűleg nagyon sokan gondolkodnak Afrika-szerre hozzá hasonlóan. Az ENSZ menekültügyi szervezete szerint a Földön kb. 250 millió embertársunk kényszerült menekülésre, migrációra és jelenleg zsúfolt menekülttáborokban él, döntően Afrikában és Dél-Ázsiában. A törökországi táborokból elindult százezreket előőrsknek tekinthetjük.

Afrika és Dél-Ázsia túlnépesedett, elszegényedett, a leginkább „élhetetlen” nagyrégiói Földünknek, ahol pusztít a klímaváltozás, az elsivatagosodás, az éhezés, és a vízhiány. Nagy jóindulattal sem találunk olyan országot, amelyet európai értelemben biztonságosnak tekinthetünk, sőt az itt élőknek a naponta megélt terror miatt a pusztta életük is állandóan veszélyben forog. Ezek a földrészek a demográfiai robbanás elhúzódása miatt kimeríthetetlen emberforrásai a Nyugat-Európa felé tartó migrációnak (2. ábra). Az afrikai-ázsiai kilátástalan sorsú százmilliókat természetesen vonzza – a médiából megismert – európai biztonság, jólét és gazdagság, a saját szülőföldjükön ismeretlen béke és nyugalom. Elindulnak tehát útlevelel és érvényes vízum nélkül a ”zöldhatároknak”.

Nyugat-Európa vezető politikusai alaposan túlbecsülik lehetőségeiket, amikor a 2015-ben tapasztalt módon segíteni igyekeznek az üldözöttek befogadásával. Meggyőződésem, hogy a gazdag Európai Unió minden gazdagsága eltörpül a tanulmányomban érintett problémák nagyságához képest.

IRODALOMJEGYZÉK

- BÉKÉSI L., 2004: A politika földrajza.- Aula Kiadó, Budapest, 206 p.
- BERNEK Á. (szerk.) 2003: A globális világ politikai földrajza. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 436 p.
- BORA GY.-KOROMPAI A. (szerk.), 2001: A természeti erőforrások gazdaságtana és földrajza.-Aula Kiadó, Bp. 428p.
- FUKUYAMA, F., 1994: A történelem vége és az utolsó ember. Európa Könyvkiadó, Budapest, 600 p.
- HAJDÚ Z., 2001: A politikai földrajz alapjai. – In: Tóth J. (szerk.): Általános társadalomföldrajz II. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 21-42.
- HUNTINGTON, S. P., 1998: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Könyvkiadó, Budapest, 652 p.
- KERÉNYI A., 1995: Általános környezetvédelem-Globális gondok, lehetséges megoldások.-Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged, 397p.
- KERÉNYI A., 2003: Környezettan- Természet és társadalom-globális szempontból.- Mezőgazda Kiadó, Bp.
- LIVI-BACCI, M., 1999: A világ népességének rövid története:- Osiris Kiadó, Bp. 268p.
- NÁNÁSI I. (szerk.) 1999: Humánökológia.-Medicina Könyvkiadó, Bp. 386p.
- PAP N. – TÓTH J. (szerk.) 1999: Változó világ, átalakuló politikai földrajz. JPTE TTK Földrajzi Intézet, Pécs, 318 p.
- PROBÁLD F., 1996: Afrika és a Közel-Kelet földrajza.- ELTE Eötvös Kiadó, Bp. 1996
- PROBÁLD F., 2003: Az ipari forradalom és a népességrobbanás. Szöveggyűjtemény, ELTE Eötvös Kiadó, Bp. 315.p.
- SÁRFALVI B., 1995: Földrajzi szempontok a társadalomfejlődés vizsgálatához.- In: Nemes Nagy J. (szerk.) Földrajz, regionális tudomány. Eötvös Kiadó, Bp. pp. 23-39.
- SÁRFALVI B.-BERNEK Á., 1999: A világnépesség növekedése, élelmezési problémák.-In: Nánási Irén (szerk.): Humánökológia, Medicina, Bp., pp.313-332
- SÜLI-ZAKAR I., 2001: A világ mezőgazdasága.- In: Tóth J. (szerk.) Általános társadalomföldrajz I. Dialóg Campus Kiadó, Bp.-Pécs, pp. 165-260.
- TAYLOR, P. J., 1989: Political Geography. - Longman Scientific&Technical, HongKong 308p.
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos>
<https://data.worldbank.org/data/reports>
<https://geoba.se>
https://www.nyugatijelen.com/allaspont/chirmiciu_andras/afrika_50_ev_utan.php

**ANORGANIC DEMOGRAPHIC EXPLOSION, EXISTENTIAL CRISIS,
ECOLOGICAL CATASTROPHE...
WHAT ELSE SHOULD BE THERE FOR GLOBAL MIGRATION?**

István Süli-Zakar

*University of Debrecen, Department of Socialgeography and Regional Development Planning
H-4032 Debrecen, Egyetem tér 1. Hungary
E-mail: suli-zakar.istvan@science.unideb.hu*

Africa and South Asia's over-populated, pauperized and mainly helpless great regions of our Earth, where the climate change, desertification, starvation and the water shortage make impossible the survival. We cannot find, either with the biggest goodwill, any countries, which – in European sense – can be considered as safe countries, moreover the mere life of those people who live here, because of the daily terror, are in danger continuously. These continents, because of the dragging demographic explosion are the ample human source for the migration towards to Western Europe. Hundred million hopeless African and Asian are attracted by the European security, welfare and richness – they are well known from the mass media – and the peace and calm which are unknown in their homeland. Western Europe's leading politicians overestimate their possibilities, when similar to their act in 2015 they try to help the refugees' admission. In my opinion the rich European Union's every wealth looks small beside those problems' dimension that are mentioned in my study. I am going to examine the Western European target area's migration 'hinterland' in this paper from the point of view of demography, geopolitics and ecology.

Prof. Dr. Süli-Zakar István, DSc egyetemi tanár, a Debreceni Egyetem professor emeritusa. Alapítója és 20 éven keresztül vezetője a Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszéknek. A Magyar Tudományos Akadémia doktora, a francia Société de Géographie tiszteletbeli tagja, a Nagyváradi  llami Egyetem díszdoktora. Hazai és nemzetközi tudományos szervezetek tagja (Magyar Földrajzi Társaság, Magyar Urbanisztikai Társaság, MTA X. osztály Földrajzi I. Tudományos Bizottság, IGU Politikai Földrajzi Munkabizottság, Reginal Studies Association stb.). A LACEPHARE CBC Project szakértői bizottságának tagja, a European Commission Association of European Border Regions (AEBR) külső szakértője, a Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetség R gi tan cs nak tagja, a Regionális Fejlesztési Munkabizottság elnöke. Négy évtizede kutatja  szak-Kelet-Magyarország társadalmi-gazdasági kérdéseit, a térség területfejleszt s nek társadalomföldrajzi alapjait, a határok geopolitikai szerepét, a határokon átívelő kapcsolatok fejlesztésének lehetőségeit, a cigányság integrációjának társadalomföldrajzi alapjait. Fő kutatási területe a Kárpátok-Eurorégió, a Had -Bihar-Bihar Eurorégió és a Debrecen-Nagyvárad Eurometropolis (DebOra Project) tudományos megalapozása. T rsigazgatója az Institute of Euroregional Studies „Jean Monnet” European Centre of Excellence (Oradea/Debrecen) kutatóintézetének, t rsfőszerkesztője az Eurolimes folyóiratnak.